

Kulturmiljöstrategi för Upplands Väsby kommun (Externremiss)

Styrdokument

UTKAST

Upplands Väsby
kommun

Kategori	Styrdokumentsuppgifter
Nivå	Kommungemensamt, nämndspecifikt styrdokument
Kategori	Aktiverande styrdokument
Antagen	
Ikraftträdande	
Giltig till och med	
Ansvarig ägare	Enheten för strategisk planering

Förord, Upplands Väsby kommuns rika kulturarv

Kulturmiljön i Upplands Väsby består av både stadsmiljöer och landsbygd med spår och årsringar från bronsålder till nutid. Kommunen är en del av Mälardalen och har utvecklats i samklang med sina naturförutsättningar, däribland Stockholmsåsen. Viktiga förutsättningar för utvecklingen är också närheten till Stockholm och Uppsala och tillgången till Mälaren med dess historiska farleder som följts av järnvägen och E4an. De första bosättningarna i kommunen härrör från bronsåldern och järnåldern. Här finns rika fornlämningsmiljöer bestående av bland annat gravfält, runstenar och stensträngar.

Jordbruk och boskapsskötsel har längre präglat området. Under medeltiden förtätades och utvecklades byar i de tre socknarna Hammarby, Fresta och Ed. Invånarna försörjde sig som bönder, medan kyrkan och adeln förvaltade huvuddelen av marken. Under stormaktstiden på 1600-talet anlades ett flertal säterier, varav flera som Stora Väsby och Runsa finns kvar och är välbevarade.

1866 invigdes järnvägen mellan Stockholm och Uppsala och en station öppnades i Väsby. Storstaden knöts närmare och det ledde till etablerandet av två större industrier i början av 1900-talet; Väsby verkstäder och Optimus. Bostadsbyggandet expanderade, främst genom småhusområden i Stora Vilunda, Runby och Bollstanäs. Väsby blev en självständig industriförort/bruksort med goda kommunikationer till Stockholm.

1952 slogs kommunerna Ed, Fresta och Hammarby ihop och bildade Upplands Väsby kommun. Efter kommunsammanslagningen präglades bostadsbyggandet av ett starkt grannskapsideal som var ledande i Sverige under 1950-talet. Den nya bebyggelsen bestod främst av flerbostadshus då kommunen led av akut bostadsbrist.

Under de så kallade rekordåren 1965-85 expanderade Upplands Väsby centralort kraftigt, framförallt öster om E4an med omfattande grupphusbebyggelse uppförda främst av det kommunala bostadsbolaget Väsbyhem. Upplands Väsby präglades av en stark framåtanda och Väsbyhem blev en ledande aktör. Bostadsområden som Grimstaby uppfört av Väsbyhem 1975-78 är ett tidigt välbevarat exempel på en begynnande postmodernism. Ambitionen var att åstadkomma en småskaligare och livaktigare miljö än tidigare miljonprogram, vilket ledde till att mottot för planeringen löd – småskalighet, integration och variation.

Viktig var även BO 85 då olika bostadsideal undersöktes och realiserades i Carlsund och Eds backar, även de till stora delar välbevarade. Sedan dess har centrala Väsby fortsatt att utvecklas och förtätas. Nya byggnader har uppförts däribland multifunktionshuset Messingen. Bostadsbyggandet har även fortsatt i flera områden som Eds allé.

Innehåll

Introduktion och bakgrund.....	6
Syfte och användning	7
Begreppsförklaring.....	8
Utgångspunkter för kulturmiljöarbetet.....	9
Målområden och strategier för Upplands	
Väsby kommuns kulturmiljöarbete	13
Bevara	13
Utveckla	15
Tillgängliggöra.....	16
Göra delaktig.....	16
Uppföljning och ansvar	17
Bilagor.....	18

Introduktion och bakgrund

2017 fick kontoret för samhällsbyggnad i samarbete med kultur- och fritidsförvaltningen i uppdrag av kommunstyrelsen att ta fram ett kommunövergripande kunskaps- och beslutsunderlag med kartläggning, identifiering och värdering av kommunens kulturhistoriskt viktiga bebyggelse, byggnader och miljöer. I uppdraget ingick även att upprätta styrdokument som anger strategier för kulturmiljöarbetet i kommunen. Dessa två delar utgör tillsammans *Upplands Väsby kulturmiljöprogram*.

I Upplands Väsby finns många kulturmiljöer som redan delvis är identifierade och beskrivna. Det finns ett *Kulturminnesvårdsprogram* antaget 1988, ett *Åtgärdsprogram för kulturminnesvård*, antaget 2000 samt *Översiktlig bedömning av kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljöer* från 2010. De är idag delvis föråldrade och inte upprättade enligt en tydlig princip. Det saknas även information, i synnerhet om miljöerna och bebyggelsen från 1950- talet och framåt.

De äldre programmen och inventeringarna kommer utgöra grunden för programmet, men de kommer att kompletteras och arbetas om.

Programmets upplägg:

Del 1) Styrdokument, det vill säga föreliggande *kulturmiljöstrategi*. I del ett utreds och förklaras nationella och kommunala utgångspunkter och ansvar i arbetet med kulturarv och kulturmiljö, samt kommunens utsedda målområden och strategier som ska leda till att de uppnås.

Del 2) *Kunskapsunderlag* kan komma att delas upp i flera delar. I kunskapsunderlagen identifieras och beskrivs kommunens olika kulturmiljöer och byggnader samt framväxten av Upplands Väsby. Där tydliggörs kulturmiljöns egenskaper och dess kulturhistoriska värden, utan att dessa har vägts mot andra intressen och värden. Avvägningar mot andra intressen och värden görs först i varje enskilt fall i samband med översiktsplanering, detaljplanering eller vid bygglov. Kunskapsunderlaget ska användas av politiker och tjänstemän, men vänder sig även till invånare, fastighetsägare och turister.

Beskrivningen utgörs av en tematisk analys av kommunens kulturmiljöer och dess kulturhistoriska utveckling från kommunens första bosättningar till dagens samhälle och inventeringar av områden. Vidare analyseras och pekas miljöer, bebyggelse och byggnader ut som bedöms kulturhistoriskt värdefulla. Karaktärsdrag beskrivs och råd, riktlinjer och förhållningssätt till ett varsamt, långsiktigt och hållbart förvaltande ges.

Syfte och användning

En mångfald av bevarade, använda och tillgängliggjorda kulturmiljöer skapar livskvalitet, attraktivitet och utgör en del av en hållbar utveckling. Bevarandet och utvecklandet av kulturmiljöer bidrar till miljömässig hållbarhet, är identitetsskapande och hälsobefrämjande. Kulturmiljöerna och kulturarvet är viktiga samhällsresurser som ger oss möjlighet att erhålla tidsdjup i tillvaron. Kunskap om dem ger historisk förankring och förståelse för en plats, vilket bidrar till välbefinnande och en känsla av tillhörighet. Bebyggelse och landskap med kulturhistoriska årsringar är ofta attraktiva, både estetiskt och ekonomiskt och är ofta besöksmål och platser för rekreation. Att kulturarvet och kulturmiljöerna är samhällsviktiga gör dem till allmänintressen och att det finns lagkrav som styr hur de ska tas tillvara som en resurs idag och för framtida generationer.

Vad är en kulturmiljöstrategi?

Kulturmiljöstrategin är ett politiskt antaget styrdokument som anger riktning och målsättningar för Upplands Väsby kommuns kulturmiljöarbete. Fyra målområden presenteras tillsammans med strategier för hur de ska uppnås. Dokumentet introducerar även de viktigaste nationella och internationella utgångspunkterna för kulturmiljöarbetet, samt beskriver kommunens roll och ansvar i kulturmiljöarbetet.

Syfte

Kulturmiljöstrategin är ett vägledande styrdokument och syftar till att tydliggöra kommunens gemensamma förhållningssätt till- och målsättningar gällande kulturmiljö. Målet är att kommunens kulturarv och kulturmiljöer ska vara utgångspunkter och fungera som resurser när Upplands Väsby utvecklas och växer. Ett övergripande mål är även att tydliggöra kulturarvets och kulturmiljöns betydelse för kommunens hållbarhetsarbete och att visa på sambanden mellan kulturvärden, naturvärden och goda livsmiljöer.

Kulturmiljöstrategin ska även bidra till att Upplands Väsby lever upp till den vision om kulturmiljön som angivits i översiktsplanen *Väsby stad 2040*, samt uppnår Sveriges miljömål och de nationella målen för kulturmiljöarbetet.

Användning

Kulturmiljöstrategin riktar sig i första hand till kommunens beslutsfattare och medarbetare, men även till intresserad allmänhet och fastighetsägare. Inom kommunen berör strategin i första hand planerings- och bygglövsfunktionerna, men påverkar också

många andra verksamheter inom kommunen. Strategin ska ge riktning och stöd till nämnder, förvaltningar och externa aktörer inom samhällsbyggnadsprocessen i planering och beslut gällande kulturmiljöer.

Begreppsförklaring

Kulturmiljö

Begreppet kulturmiljö innefattar alla de miljöer, byggnader och landskap som formats av mänsklig aktivitet. Det kan röra sig om fysiska platser och objekt, men även immateriella företeelser som Ortsnamn eller sägner. Gemensamt är att de på något sätt vittnar om de livsvillkor och ideal som funnits i olika tider. De kan även ge kunskap om tidigare verksamheter på platsen eller berätta om en specifik historisk händelse. Kulturmiljöerna är en del av vårt gemensamma *kulturarv* och kan i olika grad besitta *kulturhistoriska värden*.

Kulturhistorisk värde

Kulturhistoriskt värde avser de möjligheter som materiella och immateriella företeelser har när det kommer till att förmedla kunskap om olika skeenden, sammanhang och livsvillkor i skilda tider. Hur väl denna kunskap förmedlas avgör hur högt värdet kan anses vara. Men värdet kan också vara högt om företeelsen representerar något sällsynt och utgör ett försvinnande tidslager av samhällets utveckling. Det kan röra sig om en samhällsfunktion från äldre tider, ett material eller en byggnadstyp som uppstått på grund av specifika lokala förhållanden vid en viss tid.

Vidare kan det kulturhistoriska värdet preciseras för att belysa vissa specifika perspektiv, exempelvis arkitekturhistoriska, socialhistoriska, samhällshistoriska, lokalhistoriska och personhistoriska värden. En kulturmiljö kan även ha starka traditions- eller symbolvärden. Dessa värden tillskrivs olika företeelser av hela samhället och av oss som individer. Det är därför naturligt att vad som anses kulturhistoriskt värdefullt ändras över tid, och tidigare ställningstaganden kan ibland behöva uppdateras.

Kulturarv

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, t.ex. det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.

Kulturvärde

Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende. I Boverkets byggregler (BBR) används begreppet kulturvärden som en samlingsbeteckning för en byggnads byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga, konstnärliga och arkitektoniska värden.

Vid en kulturhistorisk bedömning handlar det om att definiera de fysiska egenskaper och element i miljön som är viktiga för karaktären och som genererar det kulturhistoriska värdet. Det kan vara egenskaper som taklutning, fasadmateriäl, skala och proportioner. Men det kan även vara mer diffusa saker som relationen mellan bebyggelse och omgivningen, eller siktlinjer till och från en miljö som är väsentligt för den kulturhistoriska upplevelsen. Inte sällan överlappar också kulturhistoriska värden med höga naturvärden.

Utgångspunkter för kulturmiljöarbetet

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

(1 kap. 1 § KML, Kulturmiljölagen)

Vad styr kulturmiljöarbetet?

Vilken kulturpolitisk inriktning som förs i Sverige beslutas av riksdag och regering som sedan ger myndigheter med kulturmiljöansvar uppdrag och instruktioner. *Kulturdepartementet* ansvarar för de kulturpolitiska frågorna. *Statens kulturråd* har det nationella ansvaret för kulturpolitiska mål och kultursamverksmodellen. *Riksantikvarieämbetet* har det övergripande ansvaret för kulturmiljön i ett nationellt perspektiv. *Boverket* har uppdrag att verka för en korrekt och enhetlig tillämpning av PBL, samt ansvarar för miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö*. På den regionala nivån är det *Länsstyrelsen* och *Regionen* som ansvarar för kulturmiljön och ger stöttning till kommunerna. *Kommunerna* har det lokala perspektivet på kulturmiljöfrågorna och har därigenom en central och viktig roll i samhällsutvecklingen och kulturmiljöarbetet.

I bilagor finns fler [utgångspunkter](#) ur internationellt, nationellt och lokalt perspektiv, samt en utförligare [ansvarsbeskrivning](#) för aktörer inom kulturmiljöarbetet.

Kommunens roll

Kulturmiljölagen gör det tydligt att ansvaret för kulturmiljöerna delas av alla, men kommunerna har en särskilt viktig roll gällande kulturmiljöer som ansvariga för bygglovsprövning och planeringen av den fysiska miljön. Att kulturarvet och kulturmiljöerna är samhällsviktiga gör dem till allmänna intressen och det finns lagkrav som styr hur de ska tas tillvara. De centrala lagarna vid fysisk planering är Plan- och bygglagen(PBL), Miljöbalken(MB) och Kulturmiljölagen(KML.).

Vid all planläggning ska hänsyn tas till kulturvärdena (Miljöbalken, MB 3 kap. 6§) I begreppet ”hänsyn till” ligger att man har skaffat sig kännedom om:

- vilka kulturvärdena är,
- hur de påverkas av den föreslagna åtgärden,
- vad man kan göra för att undanröja eller minska eventuella konflikter med motstående allmänna intressen och mellan allmänna och enskilda intressen.

Väljer man att prioritera andra intressen på kulturvärdenas bekostnad så bör man även redovisa skälen för detta.

(Boverket, PBL kunskapsbanken)

Av *översiktsplanen* ska det framgå hur kommunen anser att den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Områden samt fysisk miljö i övrigt som på grund av sina kulturvärden har betydelse från allmän synpunkt ska enligt miljöbalken så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada deras värden. I översiktsplanen ska kommunen redovisa hur man avser att tillgodose detta krav. Det ska även framgå hur kommunen avser säkerställa att områdena av riksintresse för kulturmiljövården inte påtagligt skadas. Genom översiktsplanen kan kulturvärdena sättas in i ett större sammanhang.

I *detaljplanerna* har kommunen långtgående möjligheter att skydda en byggnad eller en bebyggelsemiljös kulturvärden samt ange hur utveckling och förändring kan ske utan att de skadar kulturvärdena. Plan- och bygglagen(PBL) ställer tydliga krav på kommunen att i samband med ett detaljplanearbete utreda vilka kulturvärden som finns och hur de påverkas av föreslagen förändring. Inom begränsade områden som

inte har detaljplan kan istället *områdesbestämmelser* upprättas för att tydliggöra kulturvärdena och förhållningssätt kring dem.

I *bygglovsprövningen* är det byggnadsnämndens ansvar att pröva om en viss åtgärd är lämplig att genomföras på platsen. Det räcker inte att åtgärden överensstämmer med detaljplanen eller områdesbestämmelserna, det finns även ett antal krav i Plan- och bygglagen (PBL) som ska vara uppfyllda.

Även många andra verksamheter i kommunen berörs av kulturmiljöfrågor, exempelvis exploateringsverksamhet, förvaltning av gator och parker, skola och utbildning, integrations- och jämställdhetsarbete för att nämna några. Därutöver har kommunen även ett förvaltande ansvar över sina fastigheter. Väsbyhem har en historia av ett okonventionellt bostadsbyggande med hög arkitektonisk ambitionsnivå och många av dessa områden har idag utpekade kulturhistoriska värden som kräver särskild hänsyn. Kulturmiljöer är också uppskattade besöksmål som till exempel Gunnes gård.

Översiktsplan Väsby Stad 2040

Kommunen strävar efter att de nationella och regionala miljömålen ska uppfyllas och ser dessa mål som vägledande i samhällsbyggnadsprocessen och i det miljöstrategiska arbetet.

Enligt översiktsplanen är målet till 2040 att kulturhistoriska miljöer i kommunen ”bevarats, utvecklats och fått formella skydd och särskilt känslig bebyggelse är beskriven och känd” (s.59). Vidare framkommer att vid all exploatering ska förändringen ha vägt mot förlust av ”kulturella värden, identitet för Väsbyborna och hur väl byggnaden eller miljön är representerad i kommunen och som företeelse i Stockholmsområdet” (s.59). Det anges även att exploatering i skyddsvärda kulturmiljöer ska ske med anpassning till befintlig miljö.

Nationella utgångspunkter

Miljökvalitetsmålet ”God bebyggd miljö”

Upplands Väsby kommuns översiktsplan anger att Sveriges 16 miljömål ska vara vägledande i samhällsbyggnadsprocessen. I flera av dessa mål finns kulturarv och kulturmiljö med. Allra tydligast är kulturmiljöfrågorna i målet *God bebyggd miljö*. Det formuleras ”Vår bebyggda miljö ska fylla människors och samhällets behov, erbjuda bra livsmiljöer och bidra till en hållbar utveckling. Hur vi bor och lever påverkar miljön på många sätt, exempelvis när vi värmer våra bostäder, reser till arbete och fritidsaktiviteter eller sorterar vårt avfall.” I preciseringarna till målet ingår kul-

turmiljön. Det står avseende kulturvärden i bebyggd miljö att ”Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.”

Politik för gestaltad livsmiljö

Kulturmiljöerna och kulturarvet är viktiga samhällsresurser. Berättelserna de kan förmedla skapar en historisk förankring och förståelse för en plats, vilket bidrar till välbefinnande och en känsla av trygghet och tillhörighet. Detta är utgångspunkten i den samlade nationella arkitekturpolicyn som uttrycks i *politik för gestaltad livsmiljö* (prop. 2017/18:110). Policyn som presenterades 2018 är styrande för statens initiativ och ska vara vägledande i kommuner. Boverket har ansvar för att leda arbetet. Enligt politiken är det av avgörande betydelse för samhällsbygget att kulturarv, arkitektur, form, design och konst samspelar och berikar varandra. Det offentliga ska agera förebildligt, kulturhistoriska värden ska tas tillvara och utvecklas. Hållbarhet och kvalitet ska inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden.

Nationella kulturmiljömål

Sedan 2014 gäller fyra mål för kulturmiljöarbetet som antogs av riksdagen 2012 (prop. 2012/13:96). Målet är att arbetet ska främja ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som ska bevaras, användas och utvecklas. De fyra kulturmiljömålen ska vara vägledande för kulturmiljöarbetet på regional och kommunal nivå och främja:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, användas och utvecklas.
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.
- En helhetssyn på förvaltning av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutveckling.

Målområden och strategier för Upplands Väsby kommuns kulturmiljöarbete

Utgångpunkterna för de fyra målområdena i kulturmiljöstrategin är de nationella kulturmiljömålen samt konstaterandet i Översiktsplan *Väsby stad 2040* ”*Natur och kulturhistoriska värden som är viktiga för Väsbyns identitet ska bevaras, utvecklas och göras tillgängliga*”.

Målområden för kommunens kulturmiljöarbete har utifrån dem utsetts till:

- Bevara
- Utveckla
- Tillgängliggöra
- Göra delaktig

Bevara

I det nationella miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* framgår det att för att en miljö ska utvecklas på ett hållbart vis så måste kvaliteter och karaktärer identifieras och föras vidare med utgångspunkt från platsens och eller byggnadens förutsättningar. Bevarandet är en förutsättning för att kulturarvet ska kunna användas som en gemensam källa till kunskap. För att uppnå hållbarhet ska kulturmiljöer och byggnader som speglar hela kommunens historia bevaras och tillvaratagandet av dem integreras i kommunens olika processer. En förutsättning för att det kan ske är att kulturarvet och kulturmiljöerna och deras karaktärsdrag är beskrivna, kända och värderade. Att bevara och skydda kulturvärdena handlar i hög grad om att säkerställa olika kvaliteter

för framtiden. Det kan handla om såväl enskilda detaljer som olika strukturer som sammantaget ger ett tidsdjup, historisk förankring och identitet.

Målområde bevara

I Upplands Väsby arbetar vi aktivt med att värdesätta, lära oss om och bevara spår av kommunens historia. Vi strävar efter att uppnå ett hållbart samhälle med en mångfald av upplevbara kulturmiljöer. Bevarandet är själva utgångspunkten för att möjliggöra det. Att bevara är även en hållbarhetsfråga.

Strategier för att bevara

- ❖ Kulturhistorisk kompetens ska medverka tidigt i stadsbyggnadsprojekt. Oberoende av om det handlar om att säkerställa ett områdes befintliga värden eller att hantera en förändringssituation så är en förutsättning för att tillvarata kulturvärdena att man på ett tidigt stadium har klargjort vilka värdena är och hur de kommer till fysiskt uttryck.
- ❖ Identifiera och beskriv Upplands Väsby kulturarv och kulturmiljöer.
- ❖ Utarbeta råd, riktlinjer och förhållningssätt till de identifierade kulturmiljöerna och byggnaderna med kulturvärden.
- ❖ Kulturmiljöprogrammet är vägledande avseende kulturmiljöfrågor vid fysisk planering.
- ❖ Hållbarhet och kvalité ska inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden (från politik för gestaltad livsmiljö).
- ❖ Ställ krav på livscykelanalyser
- ❖ Kommunens riksintressanta miljöer, riksintressena, omhändertas och ges skydd som säkerställer att de inte påtagligt skadas. Områden och byggnader med kulturvärden belägna utanför detaljplanelagt område ges skydd genom områdesbestämmelser eller upprättande av detaljplan.
- ❖ Identifiera om skydd för byggnader eller miljöer ska införas i befintliga detaljplaner. Uppdatera befintlig prioriteringslista.
- ❖ Ställ krav på byggherrar att de vid renovering och nybyggnation i kulturhistoriskt känsliga miljöer/byggnader ska ha personer *certifierade sakkunniga avseende kulturvärden* knutna till projektet.
- ❖ Kommunen agerar förebild gällande förvaltning och underhåll av sina byggnader.
- ❖ Utarbeta vård- och underhållsplaner för hur kommunens egna byggnader ska förvaltas så att karaktärsdrag och kulturhistoriska värden bevaras för framtiden.
- ❖ Informations- och utbildningsinsatser genomförs för lokalpolitiker inom kulturmiljö, arkitektur, design och stadsutveckling.

- ❖ Informationsinsatser genomförs till kommunens invånare om kommunens kulturarv samt om hur deras kulturvärden och karaktärsdrag tas tillvara på bästa sätt.

Utveckla

Många förändringar kan göras utan att skada ett områdes befintliga värden, under förutsättning att man på ett tidigt stadium klargjort vilka värdena är och hur de kommer till fysiskt uttryck. Att utgå från kulturarvet och kulturmiljön möjliggör utveckling av miljöerna utifrån platsens villkor. Även vid storskaliga omgestaltningar är det ofta möjligt att tydliggöra ett områdes utveckling så att historien blir avläsbar och en kontinuitet behålls. Utvecklingen ska ske på ett balanserat vis, där det nya är skapat med utgångspunkt från kunskap om platsens eller byggnadens kulturvärden. Det innebär inte att byggnader eller miljöer lämnas orörda och oförändrade. Tvärtemot kan genomtänkt och balanserad utveckling innebära ett nyskapande och levandegörande av landskap, miljöer och att tomställda byggnader används. Det borgar för hållbarhet och leder till ett cirkulärt tänkande som tar hänsyn till det befintliga samt att utvecklingen sker utifrån kunskap om historien.

Målområde utveckla

Vid stadsbyggnadsprojekt oavsett omfattning ska kommunens kulturmiljöer och kulturarv beaktas som en attraktiv resurs i samhällsplaneringen. Vi undersöker utveckling och nya användningsområden samt tar fram livscykelanalyser för befintlig bebyggelse. Bevarande, utveckling och återbruk av kulturmiljöer identifieras som en del av kommunens miljö- och klimatarbete och i den cirkulära ekonomin. Vid fysisk planering inkluderas cirkulärt byggande som en självklar del. Kortsiktiga ekonomiska intressen ska inte sättas före kvalitet och långsiktigt hållbara lösningar.

Strategier för att utveckla

- ❖ Kulturmiljöprogrammet är vägledande avseende kulturmiljöfrågor vid fysisk planering.
- ❖ All förändring av den fysiska miljön inleds med att kulturvärdena analyseras och identifieras via befintligt kunskapsunderlag och vid behov undersöks vidare.
- ❖ Vid förändring av kulturmiljöer ska antikvariska förundersökningar tas fram och eventuella konsekvenser för kulturmiljöerna i bebyggelsen och kulturlandskapet tydligt beskrivas och analyseras.
- ❖ Använd de kommunala verktygen såsom markanvisningar till att premiera kvalitet och hållbarhet, där byggaktören har fokus på ett långsiktigt ägande och förvaltning med kulturvärdena som utgångspunkt.

- ❖ Istället för att riva utveckla och använd den befintliga bebyggelsen som en resurs.
- ❖ Kommunen agerar förebild gällande förvaltning, utveckling och underhåll av sina byggnader.
- ❖ Där det inte är uppenbart onödigt bör livscykelanalyser av byggnader ingå som beslutsunderlag vid planerings- och bygglovsärenden.

Tillgängliggöra

Att känna till sin historia och kunna ta del av kulturmiljöer är både en mänsklig och en demokratisk rättighet. Det är därför viktigt att med olika åtgärder som inte förvanskar kulturmiljöerna, tillgängliggöra och anpassa dem för alla. Det kan handla om att avhjälpa fysiska hinder, uppföra ramper eller underhålla och bredda stigar och leder.

Målområde tillgängliggöra

Kommunens kulturmiljöer ska på olika vis vara kända och göras tillgängliga för alla kommunens invånare. De ska kunna användas oavsett bakgrund eller ålder som en resurs för att generera kunskap om kommunen och som besöksmål.

Strategier för att tillgängliggöra

- ❖ En handlingsplan tas fram för att kommunens kulturmiljöer och kulturarv ska bli tillgängliggjorda i den mån det är möjligt.
- ❖ Kulturmiljöprogrammet och information om kommunens kulturarv och kulturmiljöer ska vara lättillgängliga för invånarna. Med rätt kunskap om kulturmiljöns möjligheter och värde kan olika aktörer utveckla och bedriva varaktiga och hållbara verksamheter.
- ❖ Bildmaterial från kommunen ska digitaliseras och göras tillgängligt.
- ❖ Anpassade underlag ska tas fram för kommunens kulturmiljöer. För olika målgrupper i kommunen behövs olika sorters information för att förklara kommunens kulturmiljöer och kulturarv. Även här agerar kommunen förebildligt. Som ett exempel kan information tas fram om kulturmiljöer på lättläst svenska och på olika språk.
- ❖ Kommunen ska erhålla uppdaterad kunskap till invånarna om kommunens kulturarv och kulturmiljöer, deras karaktärer och kulturvärden.

Göra delaktig

I översiktsplanen *Väsby stad 2040* står det under målsättning *Väsby vågar och gör* att i Väsby finns ”*modet att ta delaktighet och medskapande på allvar*”. Bakgrunden till det är att det behövs delaktighet och gemenskap i lokalsamhället för att skapa ett

tryggt liv. I Flerårsplanen står det därför även att kommunen i högre grad ska utnyttja och vidareutveckla medborgardialog som verktyg för delaktighet i samhällsutvecklingen. Kulturarvs- och kulturmiljöfrågorna är en viktig resurs i ett sådant medskapande. Delaktighet kan uppnås genom medborgardialoger och samarbeten med föreningar som Hembygdsföreningen. Berättelser och erfarenheter inhämtas som breddar kunskapen och visar på den mångfald av perspektiv som finns i kommunen; ett sådant är barns förhållande till och kunskap om kulturarvet och kulturmiljön.

Målområde göra delaktig

Upplands Väsby ska sträva efter delaktighet i processer som berör kulturarvs- och kulturmiljöarbetet. Kommunen främjar människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön. Det innebär att invånare görs delaktiga på olika sätt i framtagandet av underlag och insamlandet av berättelser grundade i olika perspektiv.

Strategier för att göra delaktig

- ❖ En särskild handlingsplan tas fram med syftet att fler ska göras delaktiga och som beskriver hur arbetet ska genomföras.
- ❖ Medborgardialog används som en prioriterad metod vid identifiering av kulturvärden i kommunen, där barn och äldre ska prioriteras.
- ❖ Vid stadsplanering ska kommuninvånarnas berättelser och upplevelser knutna till platsen i möjligaste mån implementeras i planeringen.
- ❖ Kommunens kulturmiljöer ska levandegöras genom muntliga berättelser och olika typer av upplevelser.

Uppföljning och ansvar

Kommunantikvarien projektleder kulturmiljöprogrammets framtagande, genomförande och uppföljning. En handlingsplan ska tas fram för kulturmiljöprogrammets fortsatta genomförande. En ny kulturmiljögrupp planeras som ska se till att arbetet sprids och följs upp inom kommunen.

Kulturmiljöstrategin ska integreras i ordinarie planerings- och uppföljningsprocess i enlighet med kommunens ledningssystem. Varje berörd nämnd ansvarar där för att ta fram, genomföra och följa upp sin årliga handlingsplan inom ramen för sin verksamhet. Handlingsplanen ska beskriva hur nämnden konkretiserar respektive strategiskt mål och tas fram i nära samverkan med berörda kontor.

Föreliggande kulturmiljöstrategi ska utvärderas och vid behov revideras vart fjärde till sjätte år. Delar av strategin behöver genomföras i samarbete med andra aktörer.

Bilagor

För dig som vill veta mer

Upplands Väsby
kommun

Roller, ansvar och funktioner inom kulturmiljövården

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets ansvar omfattar i första hand frågor om kulturlandskap, kulturmiljöer och kulturföremål. Med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och de nationella målen för kulturmiljöarbete har Riksantikvarieämbetet i uppgift att vara pådrivande och stödjande inom området. Enligt kulturmiljölagen övervakar Riksantikvarieämbetet kulturmiljöarbetet i landet. Det innebär bland annat att utveckla samarbetet mellan aktörer inom området och att analysera konsekvenserna för kulturmiljön vid förändringar i samhället. Riksantikvarieämbetet är också det centrala expertorganet i frågor kring kulturmiljölagen och har rätt att meddela föreskrifter och allmänna råd om hur lagen ska tillämpas. Riksantikvarieämbetet kan även överklaga beslut enligt kulturmiljölagen och avge expertyttranden för domstolar vid överprövningar som berör kulturmiljöer. I Riksantikvarieämbetets uppdrag ingår även att ha den nationella uppsikten över riksintressen för kulturmiljövården.

Boverket

Boverket är den nationella myndigheten för samhällsplanering, stadsutveckling, byggande och boende. I verkets uppdrag ingår att sprida kännedom om Plan- och bygglagen (PBL) och verka för en korrekt, enhetlig och effektiv tillämpning av lagen. Tillämpningen av PBL är av stor betydelse för kulturmiljöarbetet, det är det centrala lagrummet vid fysisk planering. Boverket har därför ett självklart ansvar inom kulturmiljöarbetet och ska även verka för en hållbar utveckling med utgångspunkt i de sociala, ekologiska och ekonomiska dimensionerna. Boverket har även nationellt ansvar för miljö kvalitetsmålet *God bebyggd miljö* och för att samordna uppdraget om *arkitektur och gestaltad livsmiljö*. I det arbetet inkluderas kulturmiljö, eftersom detta tillsammans med stadsbyggnad, arkitektur, form, design och konst utgör kärnan av begreppet gestaltad livsmiljö.

Länsstyrelsen

Länsstyrelserna är en regional myndighet som bland annat ansvarar för frågor om kulturmiljön och kulturarv. Länsstyrelsen ska verka för att kulturarvet tas tillvara, utvecklas och brukas inom samhällsplaneringen och ska se till att lagar och andra regelverk till skydd för kulturmiljön följs. Praktiskt innebär det bl.a. rådgivning, att ta fram kunskapsunderlag och att granska kommunal planering och att de ansvarar för

att dela ut vissa bidrag till förvaltning av kulturmiljöer. När det gäller länets utveckling ska länsstyrelsen tillvarata och arbeta för både enskilda och samhällets allmänna intressen. Länsstyrelsen har det regionala ansvaret för riksintressen och tar fram förslag till eventuella revideringar. Andra regionala aktörer i Stockholmsområdet är Läns museet och Region Stockholm.

Lokala, regionala, nationella och internationella utgångspunkter

Kommunala dokument

Utvecklingsplan för ekosystemtjänster

I *Utvecklingsplan för ekosystemtjänster i Upplands Väsby kommun*, antagen den 5 februari 2016, framgår det att finns överlappande strukturer som berör såväl natur- som kulturvärden, så kallade *kulturella ekosystemtjänster*.

De kulturella ekosystemtjänsterna ska bidra till ökad hälsa och välbefinnande genom att ge möjlighet till fysisk aktivitet, sinnliga upplevelser, platser för social interaktion och andlig inspiration. Här ingår immateriella kvaliteter som kulturmiljön kan bidra med, kanske i första hand genom att vara attraktiva och att de inbjuder till upplevelser.

I planeringsprocesser med fokus på ekosystemtjänster berörs inte alltid kulturhistoriska perspektiv. Trots detta kan det likväl vara ett sätt att synliggöra kulturvärden. Sådana exempel finns i kommunens utvecklingsplan för ekosystemtjänster i de identifierade besöksmålen med värden för rekreation och turism.

Naturvårdsplanen

Syftet med kommunens naturvårdsplan är i första hand att bevara och utveckla kulturvärden och rekreationsvärden i kommunens naturmiljöer i andra hand de ekonomiska värden som genereras från försäljning av skogsmarksklassad råvara från kommunens naturmiljöer.

I naturvårdsplanen och dess utpekade arbetsinsatser finns även inslag av kulturmiljöfrågor. I naturvårdsplanen är den kommunalägda naturmarken indelad i olika skötselområden. För varje skötselområde beskrivs naturtypen, datum för inventering, de huvudsakliga målen, skötselåtgärder, tid för nästa åtgärd samt datum för den senast utförda åtgärden. Här finns kulturvärden att beakta.

Måldokument för avfallsplanen 2021–2032

Avfallsplanens syfte är att ”Minimera negativ miljö- och klimatpåverkan och främja hållbara val där avfallsmängderna minimeras”. Målsättningarna i strategin bidrar till samma mål genom att fokusera på att ta hand om och utveckla det befintliga. I avfallsplanen är huvudmålet att avfallsmängderna ska minska med minst 20 procent från 2021 till 2032. Vissa målområden berör kulturmiljöstrategins målområden som t.ex. målområde 3, Material cirkulerar. Inom ramen för detta mål nämns att man ska främja avfallsförebyggande åtgärder, där avfall ska användas som ”resurs och cirkulera så länge som möjligt i ett kretslopp. Genom att arbeta med utveckling och beteendeförändring ökar återvinningen av avfallet, medan mängden avfall som går till förbränning och deponering minskar.” En strategi för målområdet är att kommunen ska agera förebild och inspiratör och arbeta inom den egna organisationen för ökad återvinning. Bevarande och återanvändning av byggnader och platser ingår som en del i ett sådant cirkulärt kretslopp, vilket är centralt för målsättningen.

Klimat- och energistrategi

Klimat- och energistrategin är en av flera strategier som kommunen tagit fram för att nå ett hållbart Väsby i enlighet med Väsby stad 2040. Kommunens övergripande ambition är att kraftigt minska utsläppen av växthusgaser inom hela kommunen fram till år 2040. Kulturmiljöstrategins målsättningar understödjer och främjar klimat- och energistrategins målsättningar. Det beror på att bygg- och anläggningssektorn lämnar ett stort klimatavtryck och då är bevarande och utveckling av befintliga miljöer ett bra sätt att minska klimatutsläppen.

Regionala dokument

Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen RUF5 2050

RUF5 2050 är vägledande för beslut om översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser samt andra planer och program för fysisk planering. Det är en strategisk plan med ett långsiktigt perspektiv som syftar till att hantera Stockholmsregionens långsiktiga utmaningar som samtidigt ska stärka regionens potential. Sedan hösten 2019 räknas den även som en *regional utvecklingsstrategi, RUF5*.

I RUF5 2050 framställs Stockholmsregionens vision om att vara Europas mest attraktiva storstadsregion att leva, verka och bo i. En viktig del i RUF5 är bevarandet av regionens stora sammanhängande grönområden, de så kallade *gröna kilar*na. I Upplands Väsby finns två av sådana gröna kilar; Järvakilen och Rösjökilan. De innefattar gröna värdekärnor med områden som har de högsta rekreations-, natur- eller kulturmiljövärdena. Ofta utgörs områdena av naturreservat eller riksintressen som ger förutsättningar för ekosystemtjänster, men också med överlappande kulturvärden.

Detta resulterar i rika upplevelse- och kulturmiljövärden och därtill med stor biologisk mångfald och variationsrikedom. Vidare anges att befintlig bebyggelse och befintliga kulturmiljöer är en resurs i utvecklingen av regionens bebyggelse där bebyggelsens årsringar är ett värde i sig. Det framhålls även att återbruk av äldre byggnader kan bidra till regionens kulturarv och att minska resursförbrukningen.

Nationella utgångspunkter

Riksantikvarieämbetets vision för kulturmiljöarbetet, 2030

Under 2014-2016 tog Riksantikvarieämbetet fram en vision för kulturmiljöarbetet som sträcker sig fram till år 2030. Syftet var att tydliggöra de politiska målen som berör kulturmiljöarbetet genom att skapa en övergripande riktning för kulturmiljöarbetets olika aktörer, däribland kommunerna. I visionen framhålls att kulturmiljön är en viktig resurs i arbetet för ett hållbart inkluderande samhälle. Kulturmiljöer har en stor potential för att skapa tillhörighet, delaktighet och förståelse i en samtid som präglas av komplexitet och rörlighet och interaktion mellan människor och idéer. Det leder till ett ökat behov av att uttrycka identitet och tillhörighet. För att inte splittra, är det viktigt att alla berättelser synliggörs och att alla har samma möjlighet att använda kulturmiljöerna för att skapa mening och sammanhang. En mångfald av kulturarv är både en förutsättning för, och ett resultat av, samhällets utveckling.

Visionen är formulerad:

Alla, oavsett bakgrund, upplever att de kan göra anspråk på det kulturarv som format Sverige. Det innebär att kulturmiljöerna ska erbjuda:

- Samtal som utmanar föreställningar om samhällets utveckling.
- Förutsättningar att förstå samtiden.
- Möjlighet att utveckla samhällsengagemang, tillit och gemenskap.

Upplands Väsby kommun medverkar i det arbetet genom aktiviteter som kan kopplas till målområdet *göra delaktig*. Det målområdet ska möjliggöra att en sådan mångfald av kulturmiljöer bevaras och synliggörs.

Internationella utgångspunkter

Sverige har förbundit sig till ett flertal europeiska konventioner och överenskommelser som alla berör kulturmiljöfältet med tillhörande hållbarhetsmål. I och med Sveriges deltagande så har Upplands Väsby att förhålla sig till dessa. Även dessa omfattas av hållbarhetsmål. De viktigaste är *Europeiska landskapskonventionen* (ELC) och konventionen om tryggheten av det immateriella kulturarvet. Vidare är *Davosdekla-*

rationen och *Ett nytt Europeiskt Bauhaus* ett ramverk som innefattar frågor om kulturarv och dess värden i landskapet och den bebyggda miljön, där hållbarhet är av central betydelse.

Europeiska landskapskonventionen

Sverige ratificerade den europeiska landskapskonventionen 2010. Därmed har Sverige förbundit sig att bland annat genomföra en landskapspolitik som tar sikte på skydd, förvaltning och planering av landskap. Däri ligger bland annat att öka medvetenheten om landskapets värde, deras roll och om förändringarna i landskapet. I landskapskonventionen har landskap en bred definition och omfattar alla typer av landskapstyper: stad, land liksom mark och vatten. Konventionen syftar inte till att omöjliggöra förändringar i landskapet, men väl att öka medvetenheten kring vilka kvalitetsmål som man vill uppnå vid sådana förändringsinsatser.

Davosdeklarationen 2018 om högkvalitativ Baukultur i Europa

I januari 2018 tog Europeiska kulturministrarna Davosdeklarationen för en högkvalitativ Baukultur i Europa (byggnadskultur på svenska). Deklarationen framhåller politiska och strategiska principer för att uppnå en högkvalitativ byggnadskultur. I deklara- tionen förklaras att för att uppnå hög kvalitet i den bebyggda miljön måste kulturarvet och kulturmiljöerna skyddas och bevaras samt vara en av utgångspunkterna i transformationen och utvecklingen av samhället.

Ett nytt Europeiskt Bauhaus

Europakommissionen lanserade 2021 Ett nytt europeiskt Bauhaus (New European Bauhaus, NEB). Det är en tvärdisciplinär satsning som lyfter fram betydelsen av estetiska, sociala och kulturella värden i den gröna omställningen av samhället. Med kulturmiljön som utgångspunkt har man skapat ett ramverk med strategier som ska bidra till att skapa vackra, hållbara och inkluderande platser, produkter och levnads- sätt och påskynda den gröna omställningen inom olika sektorer av ekonomin.

Vad säger lagen

När man arbetar med kulturmiljö finns ett flertal lagar, regler och riktlinjer att för- hålla sig till. De lagar man oftast kommer i kontakt med i fysisk planering är, Kultur- miljölagen (KML), Miljöbalken (MB) och Plan- och bygglagen (PBL).

Kulturmiljölagen (KML, SFS 1988:950)

Portalparagrafen i Kulturmiljölagen säger ”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön” (1 kap. 1 § KML).

Kulturmiljölagens övergripande syfte är att säkerställa nuvarande och kommande generationers tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. I Lagen finns bestämmelser om ortnamn, fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen, om in- utförelse och återlämnande av kulturföremål samt om kulturarvsbrott.

Miljöbalken (MB, SFS 1998:808)

Miljöbalkens huvudsakliga syfte är att främja hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Miljöbalken har ett vitt miljöbegrepp och när det i Miljöbalken talas om ”miljön” så innefattar det även kulturmiljön.

Lagen ska tillämpas så att

- människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
- värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
- den biologiska mångfalden bevaras,
- mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
- återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

I syftet att skydda och vårda värdefulla kulturmiljöer har riksintressen för kulturmiljövården setts ut. Det är i Riksantikvarieämbetets uppdrag att ha den nationella uppsikten över dem och revidera dem. De har inget exakt skydd, utan anges som förutsättningar i form av värdebeskrivningar och i beskrivningar av deras ”uttryck”. De ska beaktas i kommunens arbete med fysisk planering och får inte äventyras och påtagligt skadas.

Plan- och bygglagen (PBL, SFS 2010:900)

PBL är av grundläggande betydelse för kulturmiljöarbete gällande den fysiska miljön i Sverige. Lagen innehåller krav på bland annat detaljplaner, översiktsplanering och bygglov. I hela processen från översiktlig planering till genomförandeskedet ställs

det krav på att bebyggelsens kulturvärden ska tas tillvara. Lagen omfattar all bebyggelse och värnar värden och kvalitéer i miljöer med såväl höga som låga kulturvärden och fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet. Planläggningen ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, olika miljöaspekter samt hantera kommunala och regionala förhållanden.

I detaljplanerna har kommunen långtgående möjligheter att skydda en byggnad eller en bebyggelsemiljös kulturvärden samt ange hur utveckling och förändring kan ske utan att de skadar kulturvärdena. Tillämpningen av PBL är av stor betydelse för kulturmiljöarbetet, eftersom lagen utgör det centrala lagrummet vid fysisk planering.

Kulturmiljöarbete och hållbarhet

Som ett ramverk kring allt kommunalt arbete ligger idag hållbarhetsfrågorna. De går även som en röd tråd genom kulturmiljöstrategins målområden eftersom värnandet av kulturarvet och kulturmiljöerna är grundläggande för att uppnå hållbarhet. Hanteringen av dem behöver därför *integreras* i hela samhällsprocessen.

Sveriges hållbarhetsarbete utgår som helhet från *Agenda 2030* för hållbar utveckling som är FN:s gemensamma plan för världens befolkning, planetens och välståndets framtid. I Agendan finns 17 globala hållbarhetsmål. I det globala målet för hållbar utveckling, hållbara städer och samhällen, är ett av delmålen att kulturmiljöer och kulturarv ska skyddas. Även i miljömålen, som är Sveriges svar på de globala hållbarhetsmålen, uttrycks samma sak. Alla tre hållbarhetsdimensionerna, den sociala, ekologiska och ekonomiska inbegriper sålunda kulturarvs- och kulturmiljöaspekter, vilka beskrivs nedan.

Hållbarhetsdimensionerna och kulturmiljön

All fysisk planering i kommunen ska ta hänsyn till de sociala, ekonomiska och miljömässiga dimensionerna av hållbarhet. I vissa av kommunens dokument används ekologisk hållbarhet istället för miljömässig. I det här dokumentet används Riksantikvarieämbetets definition av miljömässig hållbarhet som är något vidare och inkluderar ekologisk hållbarhet (se [nedan definition](#)).

Alla tre hållbarhetsdimensioner innehåller aspekter knutna till kulturarvet och kulturmiljön. Hänsyn ska även tas till miljöbalkens hushållningsperspektiv som innefattar hållbarhetsaspekter, vilket knyter an till den ekonomiska hållbarhetsdimensionen. Bebyggelsen ses här som en ekonomisk funktionell resurs. På olika vis kan kulturmiljöarbetet spela en avgörande roll i den fysiska planeringen för att vara med och

påverka att vi minskar klimatpåverkande utsläpp, vilket i sin tur bidrar till miljömässig hållbarhet.

Riksantikvarieämbetets definition av miljömässig hållbarhet

En miljömässig hållbarhet handlar om jordens ekosystem och att långsiktigt behålla önskade funktioner som produktion av mat och energi, tillgång till rent vatten, fungerande kretslopp med mera. Målet är att människan ska kunna leva våra liv på en planet med begränsade resurser så att även framtida generationer kan få sina behov tillgodosedda.

Kulturarvets bidrag till miljömässig (inklusive ekologisk) hållbarhet

Kulturvärdenas betydelse för miljömässig hållbarhet kan exempelvis handla om de naturvärden och en biologisk mångfald som är ett resultat av den kulturpåverkade naturen och andra anlagda grönstrukturer som parkanläggningar. Förvaltningen av kulturmiljöer kan också innebära ett resurseffektivt sätt att använda och förnya den byggda miljön. Att restaurera och bygga om kräver ofta ett mindre uttag av naturresurser och bidrar till att minska klimatpåverkan jämfört med att riva och bygga nytt. Återbruk av äldre bebyggelse fungerar som ett klimatsmart komplement till nybyggnation och renovering av befintliga byggnader. Kulturmiljöer i odlingslandskapet gynnar även biologisk mångfald. Odlingslandskapet med sina ångar och hagar är i sin helhet ett kulturarv där brukandet av marken är nära sammanbundet med den mångfald av arter som anpassat sig till landskapet. Ett hänsynsfullt skogsbruk värnar också kultur och natur och stödjer en positiv behandling av skogen från ett miljömässigt perspektiv (delvis hämtat från RAÄs rapport *Räkna med kulturarvet*, 2017).

Kulturarvets bidrag till social hållbarhet

Kulturarvets sociala dimension skapar sammanhang i tid, vilket kan bidra till att skapa tillhörighet, integration, samhällsdeltagande och ett stärkt lokalt engagemang. Det kommer till uttryck genom att kulturarv säger något om vilka vi är och vad vi varit, var vi befinner oss och vart vi är på väg. Kulturmiljöer kan bidra till positiva och inkluderande identiteter. Människor kan bli engagerade i demokratiska processer via kulturvärden som på sätt ger upphov till delaktighet. Riksantikvarieämbetets medborgarenkät 2016 ger en bild av att det förflutna är något många ofta bär med sig in i samtiden och använder för att tolka vår nutid. Resultatet visar att många uppfattar kulturarv som angeläget för att förstå samtiden, sig själv och att känna gemenskap med andra människor (hämtat från RAÄs rapport *Räkna med kulturarvet*, 2017).

Kulturarvets bidrag till ekonomisk hållbarhet

Kulturvärden kan ha betydelse för ekonomisk hållbarhet genom att bidra till attraktiva miljöerbåde i städer och på landsbygden. Orter, bygder och regioner kan använda kulturvärden för att skapa platsidentiteter och för att marknadsföra sig i syfte att attrahera turism, inflyttning och investeringar som bidrar till en stärkt arbetsmarknad och tillväxt, inte minst genom att utgöra attraktiva besöksmål. Förutom det har kulturarv också ett ekonomiskt värde i sig. Det finns studier som visar att det ekonomiska värdet ofta ökar med kulturvärdena. Vidare skapar kulturarv skapar sysselsättning i flera sektorer och bidrar i hög grad till samhällsekonomin. Företagen som arbetar med kulturarv genererar genom investeringar och anställningar stora ekonomiska värden (hämtat från RAÄs rapport *Räkna med kulturarvet*, 2017).

Om ekologisk hållbarhet i Väsby stad 2040

I Upplands Väsby Översiktsplan Väsby stad 2040 står det att ”Ekologisk hållbarhet innebär att långsiktigt upprätthålla ekosystemens produktionsförmåga och att minska negativ påverkan på natur och människor. Den utgör också ramen för den hållbara utvecklingen då både ekonomisk tillväxt och människors hälsa och välbefinnande är beroende av väl fungerande ekosystem. Ekonomisk hållbarhet innebär att hushålla med och effektivt ta vara på mänskliga och materiella resurser. Social hållbarhet handlar om människors möjlighet till goda livsvillkor. De tre dimensionerna ska vägas samman och det långsiktiga perspektivet med nästkommande generationer i åtanke ska vara i fokus” (s. 8).

Begrepp

Kulturarv

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck (spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper etc.) för mänsklig påverkan. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, t.ex. det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv (*Riksantikvarieämbetets hemsida*).

Kulturmiljö

Kulturmiljö – avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett

mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som skogs- eller fjälllandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet (*Riksantikvarieämbetets hemsida*).

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor, vilket bidrar till vår välfärd och livskvalitet. I den byggda miljön kan det handla om ekosystem som på olika sätt främjats i planeringen och med funktioner att rena luft, sänka temperaturer, ta hand om dagvatten och erbjuda rekreativa och hälsosamma miljöer. Ekosystemtjänster delas vanligtvis in i fyra kategorier: stödjande, försörjande, reglerande och *kulturella tjänster* (*Boverkets hemsida*).

Fornlämning

Fornlämningar är spår (lämningar) efter mänsklig verksamhet. De kan till exempel utgöras av boplatser, gravfält, gruvor, kvarnar och kulturlager i medeltida städer. I kulturmiljölagen (KML) anges vad som är en fornlämning och därmed omfattas av lagskyddet. I andra kapitlet i Kulturmiljölagen finns en uppräknin som inleds med tre kriterier: Fasta fornlämningar ska vara *lämningar efter människors verksamhet under forna tider*, de ska ha *tillkommit genom äldre tiders bruk* och vara *varaktigt övergivna* (*Riksantikvarieämbetets hemsida*).

Kulturvärde

Kulturvärde avser en samlingsbenämning för sådana värden som tillskrivs företeelser, med utgångspunkt i kulturhistoriska, sociala och estetiska aspekter. Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön, även ekologiska och ekonomiska aspekter.

Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden. Kulturvärden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och lämningar såväl som hela miljöer och stora landskapsavsnitt. Utöver kulturvärden kan kulturmiljön representera en rad olika former av värden för skilda offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper, exempelvis biologiska eller ekonomiska värden (*Boverkets hemsida*).

Kulturhistorisk värde

Kulturhistoriskt värde avser de *möjligheter* materiella och immateriella företeelser ger att inhämta av kunskaper om och skapa förståelse för olika skeenden och sammanhang som berör människors livsvillkor i skilda tider (Riksantikvarieämbetets skrift *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, 2015).

Gröna kilar

De gröna kilarna utgör en sammanhängande struktur av områden med värden för rekreation, natur- och kulturmiljöer. De bildar stråk av grönska och vatten i anslutning till bebyggelsestrukturen och ger god tillgång till tätortsnära natur. De gröna kilarna kan långsiktigt förse invånarna och bebyggelseområdena med nödvändiga funktioner såsom rekreation, biologisk mångfald och andra ekosystemtjänster. Kilarna hyser ofta ett biologiskt kulturarv om har formats av en lång tids kontinuerliga skötsel. De gröna kilarna är också viktiga för spridning av arter mellan de gröna värdekärnorna och andra livsmiljöer som finns inom alla kilar. De utgör därmed stommen i den gröna infrastrukturen i närområdet till huvudstaden. Stora delar av kilarna är av riksintresse för naturvård-, friluftsliv och kulturmiljövård (*RUFS 2050*).

Grön värdekärna

De gröna värdekärnorna ingår i de gröna kilarna och innehåller områden som har de högsta rekreations-, natur eller kulturmiljövärdena och utgör oftast av naturreservat eller riksintressen. De har ofta rika upplevelse- och kulturmiljövärden med en stor biologisk mångfald och variationsrikedom som ger förutsättningar för ekosystemtjänster och främjar fortplantning och spridning av växt- och djurliv (*RUFS 2050*).

Landskap enligt Landskapskonventionen

I landskapskonventionen definieras landskap som ”ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.” Definitionen ställer människan i centrum och det är karaktärerna i landskapet som poängteras. Definitionen skiljer inte på stadslandskap och landskapet utanför tätorter och städer. Det handlar heller inte om enbart värdefulla landskap, utan även vardagliga landskap. Även immateriella aspekter på landskap inkluderas, som hur vi relaterar våra minnen och upplevelser till landskapet, det som formar oss som människor och bidrar till vårt välbefinnande. Det kan exempelvis handla om möjligheten att följa årstidernas växlingar, ta del av ut-

blickar som ger sammanhang eller få kunskap om de processer som formar landskapen (*Naturvårdsverket, Vägledning för miljöbedömningar enligt kapitel 6 Miljöbalken*).

Bebyggelse

Begreppet bebyggelse förstås ofta som hela den bebyggda miljön och anläggningar. Bebyggelse innefattar bland annat infrastruktur – till exempel vägar, järnvägar, farleder, hamnar och kraftledningar – med tillhörande anläggningar. Med bebyggelse menas också städer och tätorter med gator, torg, stadsdelar och andra bebyggelseområden. Landsbygdens bebyggelse och bebyggelsestrukturer ingår också. Enligt Boverket så definieras begreppet av minst 3 tre byggnader på minst två olika tomter (ej nödvändigtvis på egna fastigheter) (*Naturvårdsverket, Vägledning för miljöbedömningar enligt kapitel 6 miljöbalken samt Boverket*).

Integrera

Avser att kulturvärden eller kulturhistoriska värden införlivas i plan- och byggprocesser samt att involverade aktörer i dessa processer har kunskaper om och förståelse för dessa värden. En integrering har fallit väl ut när en plan- och byggprocess genomförts med sådan omsorg att kulturmiljöns kvaliteter och värden bevarats, använts och utvecklats (*Riksantikvarieämbetet, Kulturvärden i planerings- och bygglovsprocesser - en utvärdering om kommuners förutsättningar att ta hänsyn till kulturvärden, 2017*).

Delaktighet

En väl fungerande samhällsplanering förutsätter demokrati och delaktighet. Inom den fysiska samhällsplaneringen vägs olika samhälleliga, allmänna och enskilda intressen mot varandra och mot enskilda intressen i en öppen och demokratisk process, till exempel genom olika typer av samråd. Genom medborgarförslag, medborgardialoger och opinionsbildande aktiviteter kan civilsamhället och olika sociala grupper ges möjlighet att påverka styrning och utformning av våra städer och andra områden. Dessa processer är av stor vikt för att öka medvetenheten om förutsättningar för att påverka social ojämlikhet och främja sammanhållna, rättvisa och socialt blandade städer. Inom kulturmiljöfältet kan offentliga platser, natur-, kulturmiljöer och kulturarv kan användas för att öka delaktighet och öka social inkludering och sammanhållning (*Formas "Forskning för ett integrerat och hållbart samhällsbyggande"*).